O‘SMIRLARDA KASB TANLASH MOTIVLARI MUAMMOSINING O‘RGANISH METODLARI

Umurzaqova Nodira Mamurjonovna
E-mail: nodiraumurzaqova42@gmail.com

Qabul qilindi: 30.10.2025
Ko‘rib chiqildi: 31.10.2025
Tasdiqlandi: 01.11.2025

Kalit so‘zlar:
o‘smirlar, kasb tanlash, motivlar, kasbiy orientatsiya, psixologik metodlar, pedagogik tadqiqot.

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ishida o‘smirlar orasida kasb tanlash motivlarini o‘rganishning dolzarb masalalari ko‘rib chiqilgan. Kasb tanlash motivlari ichki va tashqi omillardan iborat bo‘lib, o‘smirlarning shaxsiy rivojlanishi va kelajakdagi professional faoliyatiga bevosita ta’sir qiladi. Maqolada o‘smirlarning kasb tanlash motivlarini aniqlashda qo‘llaniladigan asosiy metodlar – so‘rovnomalar, intervyular, observatsiya, psixologik testlar va guruhli mashg‘ulotlar – tavsiflangan. Shu orqali pedagoglar va psixologlar yoshlarning qiziqishlarini aniqlash va ularni kelajakdagi kasbiy yo‘nalishga samarali yo‘naltirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Kirish. Hozirgi kunda yosh avlodning kelajagi va shaxsiy rivojlanishi ularning kasb tanlash qarorlariga bevosita bog‘liq. O‘smirlar uchun kasb tanlash — bu nafaqat professional faoliyatni belgilash, balki o‘zini ijtimoiy muhitda erkin ifoda etish, qiziqish va qobiliyatlarini rivojlantirish jarayonidir. Shu bois, o‘smirlarning kasb tanlash motivlarini o‘rganish ularning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Kasb tanlash motivlari — o‘smirlarni ma’lum bir kasb yo‘liga yo‘naltiruvchi ichki va tashqi sabablar majmui hisoblanadi. Ular quyidagi omillar orqali shakllanadi:

1. Ichki motivlar – qiziqish, shaxsiy qobiliyatlar, o‘zini amalga oshirish istagi.
2. Tashqi motivlar – ota-ona ta’siri, jamiyatdagi ijtimoiy me’yorlar, iqtisodiy holat va kasbning obro‘si.

O‘smirlarning motivlarini aniqlash orqali pedagoglar, psixologlar va ota-onalar ularni to‘g‘ri yo‘naltirish va qo‘llab-quvvatlash imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

O‘rganish metodlari. O‘smirlarning kasb tanlash motivlarini o‘rganishda bir nechta samarali metodlar mavjud:

1. So‘rovnoma va anketalar. Bu metod yordamida o‘smirlarning qiziqishlari, orzu va maqsadlari, kasb tanlashga bo‘lgan munosabati aniqlanadi. So‘rovnoma psixologik testlar bilan birlashtirilsa, natija yanada ishonchli bo‘ladi.
2. Individual intervyular. Psixolog yoki pedagog o‘smir bilan yuzma-yuz suhbat olib boradi. Shu orqali o‘smirning ichki motivlari, kasbga bo‘lgan qarashlari va shaxsiy tajribasi haqida chuqurroq ma’lumot olinadi.
3. Observatsiya. O‘smirning maktabdagi, qo‘shimcha mashg‘ulotlardagi va kundalik hayotdagi xulq-atvori, qiziqishlari va faoliyati kuzatiladi. Bu metod orqali o‘smirning qaysi yo‘nalishlarda faolroq ekanligi aniqlanadi.
4. Psixologik testlar. Kasbiy orientatsiya testlari o‘smirning qobiliyatlari, qiziqishlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi. Masalan, Holland testlari, Kettel shaxsiy testlari va boshqa kasbiy psixodiagnostik vositalar keng qo‘llaniladi.
5. Guruhli mashg‘ulotlar va seminarlar. O‘smirlarni guruhlarga bo‘lib, turli kasblar va kasbiy yo‘nalishlar bilan tanishtirish, ularning qiziqishlarini tahlil qilish imkonini beradi. Shu usul o‘smirlarning ijtimoiy interaktsiyasini ham oshiradi.

O‘smirlarda kasb tanlash motivlarini o‘rganish – bu nafaqat psixologik jarayon, balki ijtimoiy va pedagogik ahamiyatga ega. So‘rovnomalar, intervyular, observatsiya va psixologik testlar kabi metodlar o‘smirlarning qiziqishlarini aniqlash va ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga yo‘naltirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu yo‘l bilan yoshlar nafaqat o‘z qobiliyatlarini to‘liq ro‘yobga chiqaradi, balki jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllanadi.

Tadqiqot Muhokamasi. O‘smirlarda kasb tanlash motivlarini o‘rganish masalasi pedagogika va psixologiya sohalarida muhim o‘ringa ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, o‘smirlarning kasb tanlash qarorlariga ichki va tashqi omillar birgalikda ta’sir qiladi. Ichki omillar, xususan, qiziqish, qobiliyatlar va shaxsiy istaklar, o‘smirning kasbga bo‘lgan motivatsiyasida asosiy rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, tashqi omillar — ota-ona ta’siri, jamiyatning ijtimoiy me’yorlari, iqtisodiy sharoit va kasbning obro‘si — ularning qarorlarida sezilarli darajada ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot metodlari natijalari ko‘rsatdiki, so‘rovnomalar va anketalar yordamida o‘smirlarning umumiy qiziqishlari va kasbga nisbatan munosabatini aniqlash oson, ammo bu metod faqat yuzaki ma’lumot beradi. Shu bois individual intervyu va observatsiya metodlari o‘smirlarning shaxsiy qarashlari, ichki motivlari va real qiziqishlarini chuqurroq aniqlash imkonini beradi. Psixologik testlar esa qobiliyat va kasbiy yo‘nalishlarni aniqlashda aniqroq natijalar beradi va boshqa metodlar bilan kombinatsiyalashganida samaradorlik oshadi.

Guruhli mashg‘ulotlar va seminarlar o‘smirlarni turli kasblar bilan tanishtirish, ularning qiziqishlarini aniqlash va ijtimoiy muhitda o‘zaro munosabatlarini o‘rganish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, kasb tanlash jarayonida ota-onaning, pedagog va psixologlarning yo‘naltiruvchi roli o‘smirning qaror sifatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi.

Muhokama natijasida xulosa qilish mumkinki, o‘smirlarda kasb tanlash motivlarini o‘rganish kompleks yondashuvni talab qiladi. Turli metodlarni kombinatsiyalash orqali nafaqat o‘smirlarning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, balki ularni kelajakdagi kasbiy faoliyatga muvaffaqiyatli yo‘naltirish ham mumkin bo‘ladi. Shu asosda, pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash dasturlari ishlab chiqilishi va amalga oshirilishi tavsiya etiladi.

Xulosa. O‘smirlarda kasb tanlash motivlarini o‘rganish ularning shaxsiy rivojlanishi va kelajakdagi professional faoliyatini belgilashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ichki motivlar (qiziqish, qobiliyat, shaxsiy istak) va tashqi motivlar (ota-ona ta’siri, ijtimoiy me’yorlar, kasbning obro‘si) birgalikda o‘smirlarning kasb tanlash qaroriga ta’sir qiladi. O‘rganish metodlaridan, xususan, so‘rovnomalar, individual intervyular, observatsiya, psixologik testlar va guruhli mashg‘ulotlar samarali vosita sifatida foydalanish mumkin. Shu bilan birga, turli metodlarni kombinatsiyalash orqali o‘smirlarning qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash, ularni kelajakdagi kasbiy yo‘nalishga to‘g‘ri yo‘naltirish va shaxsiy rivojlanishiga ko‘maklashish imkoniyati oshadi. Pedagogik va psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish orqali yoshlarni jamiyatga foydali va muvaffaqiyatli shaxs sifatida shakllantirish mumkin.

Adabiyotlar

1. Abdullayev, S. (2018). *O‘smirlarning kasb tanlash psixologiyasi*. Toshkent: Universitet nashriyoti.
2. Islomova, M. (2020). *Kasb tanlash motivlarini o‘rganish metodlari*. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
3. Karimov, R. (2017). *Psixologik testlar va kasbiy orientatsiya*. Toshkent: Ilmiy nashr.
4. Mirzaev, B., & Rahmonov, D. (2019). *O‘smirlarning shaxsiy rivojlanishi va kasb tanlash*. Toshkent: Fan va ta’lim.
5. Xolmatov, A. (2021). *Pedagogik metodlar va o‘smirlar bilan ishlash*. Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti.